

GEBEI SÁNDOR

Az orosz–török béketárgyalások Karlócán és Konstantinápolyban

(1699–1700)

Magyarország török uralom alóli felszabadítását – a Temesvidék kivételével – eredményező „második tizenöt éves háború” (1683-1699) közismerten a karlócai béke aláírásával zárult. Az a tény viszont már kevésbé ismert, hogy a Szent Liga egyesült hadainak közös győzelmét nem követte közös békekötés, pedig a szerződő felek a Szent Liga alapokmányában erre kötelezték magukat. A történelmi szakirodalomban meghonosodott karlócai béke kifejezés pontosításra szorul, hiszen ebben a szerémségi városkában nem egyetlen, hanem négy bilaterális megállapodás került aláírásra. Huszonöt éves, tartós fegyverszünetben állapodott meg a Német-római Császárság, a Lengyel-Litván Nemesi Köztársaság és a Velencei Köztársaság a vesztes Oszmán Birodalommal, Oroszország pedig mindössze két éves armistitiumban egyezett ki a Portával. Ez utóbbi hatalom törökellenes háborúban játszott szerepéről, a magyarországi felszabadító háborúval párhuzamos akcióiról még a szakmai körök is meglehetősen pontatlan ismerettel rendelkeznek. Oroszország Szent Ligához való csatlakozásának időpontját is eltérő módon adják meg a magyarországi kézikönyvek, kronológiák, szakmunkák.¹ A karlócai és a konstantinápolyi események 300. évfordulója alkalmat teremt ilyen és ehhez hasonló tévedések, pontatlanságok tisztázására.

Oroszország a Szent Liga tagja

1684. március 5-én született meg az a Szent Liga (Foedus Sacrum) néven ismert katonai szövetség, amelyet a pápa, a császár, a lengyel király és a velencei dózse meghatalmazottai parafáltak ezen a napon Linz várában. (I. Lipót március 20-án Bécsben, Jan Sobieski március 27-én Jaworowban, Marc Giustiniani március 31-én Velencében ratifikálta.) Ez az offenzív és defenzív hadműveleteket is tervező koalíció az együttes harcra és az együttes békére szövetkezett. A Szent Liga tagjai elhatározták, hogy az Oszmán Birodalom elleni háború mindaddig tart, amíg általános, mindenkinek egyformán előnyös béke nem születik, azaz szeparatív békét a felek nem köthetnek. Kimondták azt is, hogy a ligához bármely keresztény ország csatlakozhat, de a 16 pontból álló szerződés 13. pontja konkrétan Oroszország Szent Ligába való bekapcsolását célozta meg.² A szerződő felek tisztában vol-

¹ Egyetemes történelmi kronológia I. Szerkesztette: Makkai László. Budapest, 1967. 294.; Világtörténet évszámokban 1789-ig. Összeállította: Engel Pál. (Második kiadás) Budapest, 1988. 132.; Magyarország történeti kronológiája. II. Főszerkesztő: Benda Kálmán. Budapest, 1982. 522.; Magyarország története. 1686-1790.V/2. Főszerkesztő: Ember Győző, Heckenast Gusztáv. Budapest, 1989. 1217.; Acsády Ignác: A karloviczi béke története, 1699. (Értekezések a történeti tudományok köréből. XVIII. k. 4. szám.) Budapest, 1899. (a továbbiakban: Acsády) 11.: 1687-ben „... Oroszország is csatlakozott a szent ligához, ámbár éveken át ép oly kevés nyomatékmal folytatta a háborút, mint a lengyel király.”

² Eudoxius de Hurmuzaki: Documente privitoare la Istoria Romanilor.Vol. V. Part. 1. 1650-1699. Bucuresci, 1885: V/1. 103-104. – XIII. Cum autem ad hanc Societatem non solum invitandi sunt Christiani Principes, sed et ultro se offerentes admittendi, ideo Domini Confoederati se obligant, pro possibilitate invitatuos ad cam Amicos et foederatos Principes, ita tamen,

tak azzal, hogy Oroszország megnyerése nemcsak a katonai erőfölényt, a török segédhadak – a krími, a nogaji, a belgorodi stb. tatárok – Magyarországtól és Lengyelországtól való távoltartását biztosította volna, hanem az egy időben kibontakozó, több fronton kezdeményezett és összehangolt támadással az Oszmán Birodalom európai nagyhatalmisága véglegesen felszámolható lett volna.

Az ügy fontosságának megfelelően I. Lipót császár nagyköveti ranggal és meghatalmazással Moszkvába küldött képviselői (Sebastian Blumberg, Johann Christoph Zierowski) már a 1684. május 16-i cári audencián felszólították Oroszország uralkodóját a törökellenes háborúhoz való csatlakozásra.³ A Duma (Cári Tanács) és a Poszolszkij prikáz (Külügyi Hivatal) vezetőiből kijelölt tárgyaló partnerek őszintén örültek a felkérésnek, ám a csatlakozás feltételeként az 1654 óta húzódó, csak ideiglenesen rendezett, fegyverszünettel (1667., 1678.) megszakított lengyel–orosz háború végleges rendezését, az „örökbéke” (vecsnyj mir) aláírását szorgalmazták. 1685. április 21-én I. Lipót császár futára révén Moszkvában újra megerősítette azon szándékát, hogy Oroszországgal és Lengyelországgal együtt szoros szövetségben kíván harcolni a hitetlenek ellen.⁴ Johann Kurz császári futárt visszaindulása előtt csak addig várároztatták az orosz fővárosban, amíg a Poszolszkij prikáz – udvarias hangon, de kategorikusan – ismételten megfogalmazta a Szent Ligába való bekerülésének az árát, az „örökbéke” megkötését. De miért is volt olyan fontos Moszkva számára a lengyel–orosz „örökbéke”?

A Lengyel–Litván Nemesi Köztársaság (Rzeczpospolita) egy ilyen béke aláírásával ország-világ előtt beismerte volna nemcsak katonai vereségét, hanem politikai és ideológiai veszteségét is. Ez utóbbiak nemzetközi szerződésben való szerepeltetése Varsónak nem jelentett volna kevesebbet, mint azt, hogy Oroszország uralkodója, Alekszej Mihajlovics cár (1645-1676) jogszerűen használja és használhatja a Nagy-, Kis- és Fehér-Oroszország cárja titulust, ami pedig visszavonhatatlanul az orosz cár lengyel király fölé kerekedését eredményezte volna. Ugyanis, a Moszkvában kikristályosodott ideológia – a Kijevi Rusz területeinek visszaszerzése az idegen és másvallású hódítóktól – szerint a Rzeczpospolita keleti részeinek, fontosabb városainak (Balparti Ukrajna, Kijev, Szmolenszk, Csernyigov, Mogiljov, Vityebszk) elfoglalása Kis- és Fehér-Oroszország felszabadítását, a Moszkvai Rusz (Moszkóvia) háborújának igazságos voltát jelentette. 1654 óta Alekszej Mihajlovics cár a lengyelek katasztrofális vereségei következtében már Kis-Oroszország, 1655 óta pedig Fehér-Oroszország cárja és egyeduralkodója címmel toldotta meg korábbi titulusait.

Nem csodálkozhatunk azon, hogy Jan Sobieski király követei egy ilyen, ideológiai indíttatású orosz álláspontot tárgyalás útján megváltoztatni nem voltak képesek. A Rzeczpospolitának egyetlen lehetősége maradt nemzetközi presztízsének megőrzésére – egy Európa által is méltányolt külpolitikai siker. Mivel a lengyel–orosz háborúban elszenvedett kudarcok az 1660-1670-es években még nem „tudatosultak eléggé” Európa vezető országaiban – vagyis a lengyel–orosz konfliktus európai hatása jelentéktelen volt –, a Rzeczpospolita nagyhatalmi tekintélyét a Német-római Császársággal kötött 1683. március 31-i törökellenes szövetséggel⁵ próbálta Oroszország felé kifejezni. Ez a szövetség eredménye-

ut omnium consonus accedat assensus, quoties aliquis Principum admittendus erit, *nominatim Serenissimos Moscorum Tzaros omni cura ad hanc societatem invitabunt, fectentque.* (Kiemelés tőlem – G. S.); Traktaty polsko-austriackie z drugiej połowy XVII wieku. Opracował, wstępem i przypisami opatrzył: Zbigniew Wójcik. Warszawa, 1985. 123-134.

³ Belokurov, Sz. A.: Szpizszki diplomatyczeszkij lic russzkij za granyicej i inosztrannih pri Russzskom Dvore Moszkva, 1893. (a továbbiakban: Belokurov) 23-24.

⁴ Belokurov 25.

⁵ Traktaty polsko-austriackie z drugiej połowy XVII wieku. 104-113. – Eadem belli societas limitatur solius belli turcici necessitate, nec ad aliud, quodvis bellum ullo prorsus colore et praetextu extendi unquam poterit.

sen működött, Jan Sobieski király Bécs felmentésével hatalmas erkölcsi tőkére tett szert. Ezt az 1683. évi sikert szerette volna 1684-ben megismételni a lengyel király a „podóliai Bécs”, Kamenyec felszabadításával.⁶ Kétség sem férhetett az elgondolás helyességéhez, hiszen az 1672 óta török kézen lévő podóliai végvár sikeres visszavívása feltétlenül javított volna a lengyelek tárgyalási pozícióin, az oroszokkal szemben.

1684-ben Sobieski a remélt és elvárt győzelem helyett csúfos kudarcot vallott Kamenyec falainál, és Stanisław Jabłonowski koronahetman serege is ugyanígy járt egy évvel később. 1686-ban a lengyel király újra kezébe vette a parancsnokságot, és személyesen vezette hadát Moldvába, hogy a moldvai erősségek (Suceava, Soroka, Dragomirna, Cîmpulung) elfoglalásával előkészítse Kamenyec ostromát. Az utánpótlás megszervezésének elhanyagolása miatt azonban a katonák éheztek, majd járványos megbetegedés tizedelte őket. Valójában igazi harci cselekményekre nem is került sor, Jan Sobieski a török hadjáratból üres kézzel és megszegyenülve tért vissza Lvovba. Ráadásul nem térhetett ki még az orosz megaláztatás elől sem. Nem halogathatta tovább a lengyel–oros „örökbéke” aláírását sem, amelyet követői két évig húzódó tárgyalások eredményeképpen sem tudtak elhárítani. A Moszkvában tető alá hozott záróokmányt – állítólag a sírással küszködve – itt, Lvovban, ebben az ukrainai lengyel városban volt kénytelen aláírásával, pecsétjével és esküjével megerősíteni Borisz Seremetyev és Ivan Csaadajev cári meghatalmazottak előtt.

A Vaszilij Golicin és Krzysztof Grzymułtowski nagykövetek nevével is jelölt 1686-os „örökbéke”⁷ értelmében Oroszország és a Rzeczpospolita örök időkre érvényes békességet fogadott egymásnak. A kibékülő felek a status quo és az uralkodói titulusok fenntartás nélküli elismerésével zárták le az 1654 óta, kisebb-nagyobb megszakításokkal tartó háborút. Jan Sobieski lengyel király, litván nagyfejedelem véglegesen lemondott Alekszej Mihajlovics nagy-, kis- és fehér-oroszok cára javára a Dnyeper bal partjáról Kijevvel egyetemben, s ily módon „57 kisorosz” (ukrán) város került át a Rzeczpospolitából Oroszországba. A király és a cár kötelezték magukat arra, hogy a szultánnal és a krími kánnal érvényes megállapodásukat felmondják és együttes erővel lépnek fel ellenük. Támadó és védekező háború esetében is kölcsönösen segítik egymást. Amennyiben „Kijevet vagy más moszkovita várost” török és/vagy tatár támadás érné – mondja a békeszerződés egyik *articulusa* –, a lengyelek minden késedelem nélkül fegyveres segítséget visznek az oroszoknak, ám ha a törökök és/vagy tatárok lengyel városokra törnének, akkor a cári erők sietnek a megtámadottak segítségére. Kinyilvánították a felek azt is, hogy a Szent Kereszt örök ellenségével addig hadakoznak, amíg a „félholdimádók” örökbékét nem kérnek. Megállapodtak abban is, hogy Oroszország a közeljövőben hadat küld arra a vidékre, ahonnan a tatárok portyái

Declarat itaque SCMtias vigore praesentis societatis, sexaginta millia hominum ad bellum in Hungaria gerendum, quo numero comprehenduntur viginti millia subsidiorum Cmttis amicorum principum et legiones in praesidiis fortalitorum in Hungaria permanentes.

Declarat vicissim SRMtias Regnum Poloniae et Magnus Ducatus Lithuaniae bello gerendo competentes quadraginta millium exercitus, vires durante eodem bello alituras. – 110.

⁶ Jan Sobieski lengyel király (1674-1696) tevékenységéről hallatlan gazdag (lengyel, angol, francia, német, orosz nyelvű) bibliográfiai áttekintést nyújt Adam Przyboś a *Studia Historyczne* 1983. 3. számában. 487-503.

⁷ RGADA fond 79. opisz 5. gyelo 7. – Sznosenyija Rossziji sz Polsej: oroszul 122-129., lengyelül: 161-182.; Bantis-Kamenszkij, Ny. Ny.: *Obzor vnyesnyih sznosenyij Rossziji. Csaszy III. Moszkva, 1897. 157.; Der Neu-eröffneten Ottomanischen Pforten. Fortsetzung, oder Continuirter Historischer Bericht... von Anno 1664. bis zu Ende 1700. Jahrs.* (Ricaut, Donado, Foscarini stb. olasz, holland nyelvű írásainak és dokumentumok németre fordításával készült.) Gedruckt bey Johann Christoph Wagner. Augspurg, Anno 1700. 330-332.; Kosztomarov, Ny. I.: *Isztoricseszkije monografiji i isszledovanyija. Knyiga sesztaja, tom XV-ij.* Szankt-Petyerburg, 1905. 342-345.; Szolovjov, Sz. M.: *Szocsinyenyija. Knyiga VII. Isztorija Rossziji sz drevnyejsih vremenj. Tom 14.* Moszkva, 1991. (a továbbiakban: Szolovjov) 362-363.

kiindulnak. Más szavakkal fogalmazva: Oroszország ígéretet tett a Krím megtámadására. S valóban, már 1686 őszén bejelentették Moszkvában az 1687-es krími hadjárat tervét. A Krími Kánság elleni háború célkitűzéseit a cár körlevele az ország határainak a védelmében, a tatárok rabszedésének megakadályozásában, az évente fizetett szégyenteljes „békepénz” megtagadásában, a szultán tatárság feletti kezességének hatálytalanításában jelölte meg.

Alekszej Mihajlovics cár az „örökbéke” végzése szerint járt el akkor is, amikor a lengyel–orosz megegyezés hírével küldönceit és futárait szinte valamennyi európai fővárosba elindította. I. Lipót császárhoz az „örökbéke” megszületésében döntő érdemeket szerző Borisz Seremetyev és Ivan Csaadajev főkövetek és kíséretük érkezett. A latinul kiválóan beszélő és az európai etikettet pontosan ismerő Seremetyevet érte az a cári megtiszteltetés, hogy Bécsben Európa legrangosabb uralkodójával ő közölhette a lengyel–orosz megbékélés tényét. A császári audencián – ő volt az első cári követ, akit a császár személyesen fogadott – a lengyel–orosz offenzív és defenzív katonai szövetség aktuális feladatairól beszélt. Ugyancsak ekkor jelentette be az európai divat szerint öltözködő Seremetyev, hogy Oroszország kész a Szent Ligához csatlakozni, „a római Császár öfelségével és a Velencei Köztársasággal” együttműködni kíván a törökellenes háborúban.

Ez az 1687 tavaszán Bécsben elhangzott hivatalos bejelentés, valamint Oroszország 1687-es, majd 1689-es krími hadjáratai – úgy látszik – elég alapot szolgáltattak ahhoz, hogy a történelmi szakirodalomban is meghonosodjon Oroszország Szent Ligához való csatlakozási dátumaként az 1687. év.

A híres és nagytekintélyű orosz történészek – elsősorban Szolovjov Sz. M., Kljucsevszkij V. O.⁸ – nyomán elterjedt nézetet a lengyel történetírás mindvégig cáfolta, illetve cáfolja. Oroszország a Szent Liga tagjaként csupán 1697-től szerepelt – hangoztatták és hangoztatják jelenleg is a 17. századi külpolitikával és diplomáciával foglalkozó lengyel kutatók. Hogy nézetüket illusztráljam, itt csak a 20. század három időmetszetében publikált munkára, Lenkiewicz (1901), Konopczyński (1936), Wojtasik (1990)⁹ könyveire hivatkozom. A szerzők egyöntetű véleménye az, hogy Oroszország képviselőjének Bécsben elmondott, ünnepélyes, a Szent Liga melletti deklarációja nem volt több mint egy egyoldalú kinyilatkoztatás, szándék, amely nem emelkedhetett a nemzetközi jog érvényére, mert I. Lipót császár önhatalmúlag, a szerződő felek hozzájárulása nélkül Oroszország „felvételét” nem hatályosíthatta. Oroszország 1687. évi elkötelezettsége és 1687-től foganatosított katonai akciói a törökök és a tatárok ellenében a lengyel–orosz 1686. évi „örökbéke” 10–13. articulusaival összhangban történtek. Tulajdonképpen, az 1687–1697 közötti, orosz és lengyel végvidékeken zajlott katonai események a Szent Liga mellett életre hívott másik török-, tatárelenes offenzív és defenzív bilaterális szövetség keretében zajlottak.

A lengyel–orosz 1686. évi megegyezés – de nem kiegyezés – ellenére sem szűnt meg a két ország rivalizálása. Szinte versenyt futottak azért, hogy a törökök és tatárok feletti győzelmekkel érdemeket szerezzenek – főleg egymás rovására – I. Lipót császárnál. Ha végigtekintünk az „együttműködés” évtizedén, azt tapasztaljuk, hogy a keleti térségben azért késett az átütő siker, mert a kölcsönös, egyidejű, koncentrált akciók hiányoztak. A Rzeczpospolita sem 1687-ben, sem 1689-ben nem támogatta Vaszilij Golicin orosz főparancsnok 100 ezres hadát a krími hadjárat idején. Természetesen ellenpéldákra is hivatkozhatunk. Sobieski 1690. és 1691. évi Moldvában folytatott harcaiból ezúttal az oroszok ma-

⁸ Szolovjov 363.; Kljucsevszkij, V. O.: Szocsinyenyija v gycvjatyi tomah. Kursz russzkaj isztoriji. Csaszy III. Moszkva, 1988. 117.

⁹ Lenkiewicz, Wł.: Udział Rosyji w pokoju Karłowickim. In: Przewodnik Naukowy i Literacki. Rocznik XXIX. Lwów, 1901. (a továbbiakban: Lenkiewicz) 1063–1064.; Konopczyński, Wł.: Polska a Turcja 1683–1792. Warszawa, 1936. (a továbbiakban: Konopczyński) 25.; Wojtasik, J.: Podhajce 1698. Warszawa, 1990. 5.

radtak el. (A teljesség kedvéért azonban hozzá kell fűzni, hogy a lengyel király szeme előtt I. Lipót erdélyi példája lebegett. Az Erdélyi Fejedelemség okkupációja (1690) a lengyel királynak Moldva bekebelezésének az ötletét sugallta.)

1695-ben újra fordult a kocka. I. Péter cár az Azovi-tengerre kijutást őrző, a Don menti, törökök által védett Azov ostromával vallott szégyent. Amikor a „szövetséges” lengyelek erről a vereségről tudomást szereztek, a kárörvendésnek határa nem volt. Oroszokat gúnyoló verseket fabrikáltak országszerte, csúfondáros megjegyzésekkel és kommentárokkal fűszerezték mondanivalójukat a szejmikeken (tartományi gyűléseken). Egy év múlva viszont, 1696-ban a lengyel képviselők és a szenátorok arcára fagyott a gúnyos mosoly, amikor Azov bevételéről értesültek. Jellemző epizód, ahogyan a szenátusban a Lvovi vajda kifakadt: „Ideje lenne, hogy a muszkák a megboldogult [Sobieski] János királyra gondoljanak, aki felemelte és katonákká tette őket, ha szövetséget nem kötött volna velük, mind a mai napig adót fizetnének a Krímbe, otthon henyélnének, ellenben most kiragoygtak [vipolirujtszja].”¹⁰

Alekszej Nyikityin varsói orosz rezidens nemcsak gazdag vendéglátással és üdvölvésekkel hozta a varsóiak tudomására Azov elfoglalásának híret, hanem a lengyel képviselőket meg is fedte, mert a Rzeczpospolita szövetségeshez méltatlanul viselkedett, csapatait nem küldte Azovhoz. Eközben Kuzma Nyefimonov – I. Péter cár küldönce – a lengyelek magatartását bírálta éles szavakkal Bécsben, a szerződés megszegésére panaszkodott. A lengyel-orosz szerződés működésképtelenségére azt a magyarázatot adta, hogy a Rzeczpospolitában állandóan civakodnak és pártoskodnak. A Lubomirskiek és a Potockiak Lengyelországban, a Sapiehák és a Radziwiłłek Litvániában kiskirálykodnak. Igen jelentős Franciaország befolyása a mágnások között – állította a cári megbízott –, valójában a lengyeleknek elégük van a Szent Ligából. A Rzeczpospolita urai arra törekednek, hogy Oroszországot egész Európa előtt lejárassák, rágalmazzák és vádolják az elmaradt sikerekért. Mindezen okok miatt Oroszország uralkodója egy közvetlen, Császárság–Oroszország törökellenes katonai szerződést ajánl, tehát a megbízhatatlan Rzeczpospolita helyett a Császársággal kíván együttműködni.¹¹

Lipót császár kezdetben kitért a megkeresés elől, mondván, a Szent Liga tagországainak beleegyezése nélkül nem köthet ilyen megállapodást. Mivel „a Lengyel Királyság a maga részéről korábban már írásos beleegyezését adta a Keresztények közös ügyének előmozdítására” (assensum suum in scriptis praeberit), Nyefimonov javaslatára a tárgyalásokba bevonták Velence bécsi rezidensét, Carlo Ruzzinét. Rövid időn belül, 1697. január 29-i (február 8.) keltezéssel megszületett az az újabb, a Rzeczpospolita formális jelenlétével számoló négyes – de csak három ország: a Császárság, Oroszország és Velence képviselőinek aláírásával ellátott – szövetség,¹² amely a törökök és a tatárok ellen, szárazon és vízen egyaránt viselt, offenzív háborút deklarált. A felek vállalták azt, hogy a hatékonyabb hadakozás érdekében kölcsönösen tájékoztatják egymást elképzeléseikről, haditerveikről, de a megkötendő békéről is közös tanácskozáson döntenek majd. Külön tárgyalások folytatására mindegyik félnek joga van, ám arról a többieknek tájékoztatni kell. A 4. articulus kimondja: „ha a közös ellenség a szövetkező államok valamelyikét megtámadná, területeket ragadna el bármelyik féltől, akkor a többiek segítségadásra kötelezik magukat, hadaikkal rátámadnak [az ellenségre] minden lehetséges módon és eszközzel ...”¹³ Ez a szövetség (hoc foedus) az aláírástól számítva három évig érvényes, a háború kimenetelétől és a felek akaratától függően meghosszabbítható, amennyiben az aláíró felek a három év leteltével

¹⁰ Szolovjov 518.

¹¹ Theatrum Europaeum XV. Theil. Frankfurt am Mayn, 1707. 9., Konopczyński 24-25.

¹² Martensz, F. F.: Szobranije traktatov i konvencij, zakljucsonnih Rosszijeju sz inosztrannimi gycrsavami. Szankt-Petyerburg, 1874. (a továbbiakban: Martensz) 15-20.

¹³ Martensz 18.

nem akarják fenntartani az érvényességét, úgy a korábbi barátság és jóviszony megőrzendő. A hét cikkelyes foedus offensivum négy hónapon belüli ratifikációt szabott meg.

A 6. és 7. cikkelyek félreérthetetlenül bizonyítják, hogy Oroszország 1697 előtt nem számított a Szent Liga tagországának, mert a cikkelyek értelmében a „Szent szövetségben” (in Sacro foedere) szövetkezett „Császár Őfelsége, a Lengyel Királyság és a Velencei Köztársaság” korábbi egyezményét ez az Oroszországgal megkötött egyezmény semmiképpen nem akadályozza (nova colligatione non obstante), nem hatálytalanítja éppúgy, mint a „Cár Őfelsége és a Lengyel Király a Rzeczpospolitával” érvényes szerződését sem.¹⁴

Felmerül a kérdés: miért kellett az 1684. évi Szent Liga szerződése mellé 1697-ben egy újabb nemzetközi szerződést illeszteni? Elsősorban azért, mert Jan Sobieski lengyel király halála (1696. április 18.) után a Rzeczpospolita mind politikailag, de főleg katonailag megbénult. Az 1573-as királyválasztás óta rendszeresen tapasztalt királyjelölési- és választási káosz és zűrzavar 1696-ban sem maradt el. Jelöltekből és önjelöltekből ezúttal sem volt hiány. A francia Conti herceg, Badeni Lajos örgróf, Frigyes Ágost szász választófejedelem, „Piaszt-leszármazottak” (nemzetiek) stb. viaskodtak a trónért.

Közel másfél éves király nélkülség után, csak 1697. szeptember 15-én (!) koronázták meg Krakkóban a katolizált szász választófejedelmet. Ez az 1696 áprilisától 1697 szeptemberéig húzódó bizonytalanság Bécs számára a közvetlen életveszélyt hordozta magában. Ne feledjük, hogy az adott időszakban I. Lipót császár haderejét két fronton kötötte le az ellenség, de facto egyedül állta a harcot Franciaországgal és az Oszmán Birodalommal szemben. Mindenképpen szüksége volt Bécsnek a jelentőségét veszített Rzeczpospolita helyett egy másik, erős, hadisikereket felmutató országra a keleti részeken. I. Lipót császár nem tett mást, mint birodalma biztonsága érdekében megragadta a kínálkozó diplomáciai lehetőséget. Nem mondta fel az 1684-es szövetséget – nem is tehetne volna a pápai védnökség miatt –, de Velencével együtt beemelte a török ellenében sikeres Oroszországot az európai nagyoalícióba. I. Péter cár 1696. évi győzelmei – Azov elfoglalásának a jelentősége az Azovi-tengerre való kijutásban, azaz a Krími Kánság keletről forszírozott támadásában rejlett, a Dnyeper torkolati Kazikermen és Tavany várak bevétele az oszmán birodalmi beltenger jellegét, a Porta Fekete-tenger feletti monopóliumát szüntette meg – igenis megrendítették Sztambul, mint ahogyan az 1697. szeptember 11-i Zentánál elszenvedett török vereség is megrendítőnek bizonyult.

Az Oszmán Birodalom 1696-ban és 1697-ben nagyon súlyos veszteségeket könyvelhetett el, ráadásul 1697. október 31-én Rijswijkben (Ryswyckben) XIV. Lajos francia király és I. Lipót császár képviselői is aláírták a békeokmányokat, következésképpen az 1698. év nem sok jóval kecsegtette II. Musztafa szultánt (1695-1703).

1698-ban minden egyes, hadban álló keresztény ország a döntő rohamra, a végső leszámolásra készült. Savoyai Jenő herceg 1698 stratégiai céljának Belgrád elfoglalását jelölte meg, tudván azt, hogy a sikeres ostrom a teljesen izolált Temesvár feladását is kikényszeríti. A császár és a cár pártfogoltja, II. Ágost lengyel király szintén háborús babérokról álmodott. Szászország és a Rzeczpospolita perszónáluniója, egyesített katonai potenciálja kedvező fordulatot hozhatott a podóliai török fronton. II. Erős Ágost egy pillanatra sem kételkedett a törökök feletti győzelemben, sőt vakon hitt annak a jövendőlésnek is, miszerint ő viszi végbe a keresztény világ legnagyobb fegyvertényét, Konstantinápoly visszafog-

¹⁴ Martensz 19. – 6-to: Conventum insuper est, quod per hancce colligationem cum Sua Tzareae Majestate recens initam, nihil in Sacro foedere inter Sacram Caesaream Majestatem inclutumque Poloniae Regnum et Serenissimam Rempublicam Venetam ante hac sancito respecto illorum prius confoederatorum innovatum censerit, sed id hac nova colligatione non obstante, in suo vigore pactisque conditionibus, illibate deinceps observandum, permanere debeat.

7-mo: Pariter ex parte Tzareae Suae Maj-tis cautum fuit, ut per hoc foedus recens contractum illi Tractatui, qui Suae Tzareae Maj-ti cum Serenissimo Rege et Republica Polona intercedit, nullatenus praepudicatum, sed et ille in pristino suo vigore et viribus confirmatus censerit debeat.

lalását. I. Péter cár is magabiztosan készülődött a koncentrált támadásra. Oroszország a legrövidebb úton a legnagyobb csapást szándékozta mérni az Oszmán Birodalomra, vagyis, az 1696-ban és 1697-ben töröktől megszerzett Fekete-tengeri és az Azovi-tengeri kikötők-ből, támaszpontokról akarta kibontakoztatni hadműveleteit. Az azovi flotta a Fekete-tengerre való kijutást ellenőrző Kercs erődjének bevételeére készülődött. (A kercsi szoros orosz kézbe kerülése nemcsak a Krími Kánság végveszélybe jutását eredményezte volna, hanem az anatóliai partok (Szinope, Trapezunt) is közvetlen támadásnak lettek volna kitéve.)

Az 1698. évi katonai tervekből – közismerten – semmi sem valósult meg, mert I. Lipót császár II. Musztafa szultánnal az *uti possidetis, ita porro possideatis* elv alapján – a szövetségesek megkérdezése nélkül – békekötésben állapodtak meg. A „ki mit birtokol” elv szerinti megbékélés Oroszország és a Rzeczpospolita érdekeivel szöges ellentétben állt, hiszen Podóliát (Kamenyec) is, Kercset is a félhold uralta. Úgy gondoljuk, hogy I. Lipót császár alapvetően a spanyol trónörökösödési bonyodalmak miatt szakította félbe a háborúskodást, arról nem is beszélve, hogy Magyarország „felszabadítása”, a minimális célkitűzés, még így is megvalósult. A hadakozás leállításának kevésbé jelentős okaként talán a lengyel király túlzott ambíciója is említhető. Ebben a vonatkozásban nem az volt a kérdés, hogy II. Ágost meghirdetett politikai programja – Konstantinápoly visszavétele az oszmánoktól – reális vagy irreális volt-e, hanem a veszélyforrást a szász Wettin-dinasztia potenciális megerősödése, a Német-római Birodalmon belül formálódó konkurencia képezte volna.

Miután a Szent Liga tagországainak tudomására jutott a császár és a szultán külön utas elvi kiegyezése, a szövetségeseknek be kellett látniuk, hogy a császár nélküli liga akciókép- telenné vált. Még a háború folytatása vagy a béketárgyalások megkezdése közötti választás alternatívája sem merülhetett fel, hiszen a Rzeczpospolita 1684 óta egyedül képtelen volt sikereket produkálni a podóliai török hadszíntéren, Oroszországgal érvényes „örökbékéje” a gyakorlatban pedig nem működött. Oroszország – a látványos eredmények ellenére – azért nem vállalkozott a harc folytatására a szövetségesek nélkül, mert I. Péter cár nagyobb és közvetlenebb hasznot remélt a Svédország elleni küzdelemből, mint a déli háborúból.

Ily módon, kénytelen-kelletlen valamennyi hadakozó fél a tárgyalóasztalhoz ült. A Szent Liga minden egyes tagja Karlócán – angol, holland közvetítéssel – a szövetségi alapdokmányt felrúgva, külön-külön egyezkedett a Porta magas rangú diplomatáival.

A karlócai fegyverszünet¹⁵ és a konstantinápolyi béke

Oroszországot Prokofij Voznyicin dumatanácsnok (dumnij szovjetnyik), az Oszmán Birodalmat Mehmed Rami reis-z-effendi (külügyminiszter) és Alexandrosz Mavrokordatosz fődragomán (főtollmács) és „a belső titkok ismerője” képviselte a karlócai tárgyalásokon.

A cári meghatalmazott igen nehéz körülmények között dolgozott Karlócán, mert a háborús szövetségesek most békebeli ellenségekké váltak. A császári követek (Öttingen Schlick, Marsigli) példája nyomán a lengyel és a velencei megbízottak is diplomáciai karanténba igyekeztek zárni Voznyicint. Az orosz Külügyi Hivatal (Poszolszkij prikáz) vezető beosztású diplomatája semmiféle információt nem kapott a kétoldalú tárgyalások menetéről keresztény kollégáitól, ráadásul utolsóként ülhett le tárgyalni Ramival és Mavrokordatoszal. (A tárgyalási sorrendet a Szent Ligába való bekerülés időpontja döntötte el.) Hátrányos megkülönböztetése odáig ment, hogy a szultáni meghatalmazottakkal elő-

¹⁵ A karlócai események részletezésétől eltekintünk, mivel a közelmúltban ezt a kérdéskört a Történelmi Szemle 1999. 1-2. számában feldolgoztuk. Lásd még: Acsády műve. Popović, Michajlo: Der Friede von Carlowitz. Leipzig, 1893.; Angeli, Moriz von: Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der karlowitzer Friede 1699. Wien, 1876.; Lenkiewicz műve. Voznyicin beszámolója Karlócáról. In: Pamjatnyiki diplomatyicseszkih sznosenyij drevnyej Rossziji sz gycrszavami inosztrannimi. IX. (Pamjatnyiki diplomatyicseszkih sznosenyij sz Rimszkoju Imperijeju sz 1698 po 1699 god.) Szankt-Petyerburg, 1868. (a továbbiakban: Pamjatnyiki)

ször csak november 19-én (a Julián naptár szerint 9-én) találkozott, akkor, amikor a császáriak már három, a lengyelek és a velenceiek már egy-egy tárgyalási fordulón túljutottak.

Voznyicin 10 pontból álló, tárgyalási alapnak beterveztett javaslatában a Porta hajózási monopóliumát sértő kitételek váltották ki a legnagyobb vitát. A cári követ nemcsak az uti possidetis elvének maradéktalan érvényesítéséhez ragaszkodott, azaz nemcsak Azov és Taganrog (Azovi-tenger), a Dnyeper torkolatvidéki várak, Tavany, Kazikermen stb. (Fekete-tenger) átengedését követelte, hanem a Krím félszigeti Kerics erődre is igényt formált a tatár pusztítások anyagi kompenzációjaként. Rami és Mavrokordatosz felháborodva utasították vissza a cári elképzeléseket. Kercsről még tárgyalni se voltak hajlandók, ugyanakkor Azov fejében a dnyeperi várak szultáni fennhatóság alá kerülését szorgalmazták. Már az első találkozáson világossá vált, hogy a felek álláspontjai között áthidalhatatlan szakadék tátong. Ez a helyzet a második és a harmadik összejövetelkor sem változott (november 22., december 2.), viszont egy „rövid idejű fegyverszünet” (armistitium) aláírásától egyik fél sem zárkózott el.

Az 1698. december 25-ére visszadátumozott, articulusok nélküli dokumentum I. Péter cár és II. Musztafa szultán között két esztendőre érvényes „barátságot és szeretetet”, országaik között pedig „békét és csendességet” rögzített. Ez a fegyverszünet azért jött létre – hangsúlyozták az aláírók –, hogy a cár és a szultán által hamarosan kijelölendő nagykövek tartós békét dolgozzanak ki Konstantinápolyban.¹⁶

Voznyicin uralkodójához intézett beszámolójában a következőképpen magyarázta a sikertelenséget. (Ne feledjük, hogy az orosz diplomácia a törökellenes háború folytatásában jelölte meg külpolitikai célját, Voznyicin a béketárgyalások félbeszakításában lett volna igazán érdekelt, azaz Oroszország sikerét a karlócai tárgyalások kudarcra jelenthette volna.) „... mindent, amit tettem, azt végszükségből tettem” – mentegetőzött a cár meghatalmazottja, majd így folytatja: azért született Karlócán orosz–török fegyverszünet, mert a szövetségesek mindegyike tartós békét kötött a Portával, de azért is, mert a törökök az uti possidetis elvet Oroszországgal szemben nem alkalmazták, az elfoglalt dnyeperi várakat visszakövetelték. Ugyanakkor a kétéves fegyverszünetnek pozitívumai is vannak – állította Voznyicin –, hiszen a cár öfelsége nem hadviselő fél, nem maradt egyedül a háborúban. Nem csorbult a cár öfelsége döntési szabadsága, a majdani tárgyalások menetétől függően dönthet a háború és béke dolgában.¹⁷ Egy 1699. márciusi, tehát Karlóca után bő egy hónappal írott levelében Voznyicin – útban Oroszország felé – már az orosz–török viszony elemzésére is vállalkozott. Logikusan arra a következtetésre jutott, hogy a Porta nem akarja a háborút, mert ha ilyen szándéka lenne, akkor a pillanatnyi helyzetet ki kellene használnia. Oroszország szövetségesek nélkül maradt, senkitől nem tudna hathatós segítséget szerezni, Sztambul mégse mozdul. Vajon miért nem támad? Nem akarnak a törökök háborút – ismételte a cári külügyér –, mert semmi hasznuk nem lenne belőle. Semmi értelme a dnyeperi várak, kisorosz települések ostromának, ez csak fölösleges áldozat lenne részükről. 1681-ben feladták a kisorosz Csigirint, 1699-ben a podóliai Kamenyecet, pusztán azért, mert „messze fekszik és ráfizetéses”. Az Oszmán Birodalmat „nem annyira a háború, hanem a távolságok és a belső inségek tették tönkre” – vélekedett I. Péter diplomatája. Oroszországgal a jövőben sem fogja elmérgesíteni viszonyát a Porta, mert „a németek nagyon sok mindent elhódítottak tőlük”, figyelmüket „Magyar- és Erdélyországra”, valamint Moreára fordítják. Végeredményben az orosz–török háborúnak a legcsekélyebb oka se fog fenn – írta Voznyicin –, ezért a Konstantinápolyba utazó cári képviselőnek bátran és

¹⁶ Copia armistitii Moscovitico-Turcici. (1699) Található Moszkvában: Otygel redkih knyig (Muzej knyigi). XVII-2610. Ugyanitt németül is: Copey des Stillstands Welcher ... zu Carlowitz geschlossen worden. Anno MDCXCIX. - XVIII-8678., Theatrum Europaeum. XV. 528-530., Piszma i bumagi imperatora Petra Velikovo. I. (1688-1701) Szankt-Petyerburg, 1887. 276-278.

¹⁷ Pamjatnyiki IX. 394-395.

határozottan kell cselekednie.¹⁸ Ennek a feladatnak a megoldásával I. Péter cár, a Külügyi Hivatal vezetőjét – Voznyicin riválisát – Jemeljan Ukrainevet bízta meg.

A titkos utasítással ellátott Ukrainev rendkívüli és meghatalmazott követ az orosz–török béke megkötésére Konstantinápolyba indult 1699. július 21-én (régii naptár szerint). A békekötés alapvető, sarkalatos pontjai (*sine non qua*) Oroszország részéről a következők voltak: 1. örök béke köttessen, de legalább 25 évre, mint amelyet a császár és Velence a szultánnal kötött Karlócán. 2. Azért kell a mondott határidőhöz ragaszkodni, hogy a szultán nyugodt lehessen abban, hogy Oroszország felől veszély nem fenyegeti országát. 3. Azov, Kazikermen és a hozzájuk kötődő (tartozó) kisebb várak feltétlenül cári uralom alá tartozzanak, hiszen „a ki mit birtokol” elve minimum ezt tartalmazza. 4. Ha a törökök a szabad kereskedést óhajtanák a Dnyeperen, a Donon, valamint azon szárazföldi városokban, amelyeket elveszítettek, úgy az orosz kereskedők hasonló jogokat kapjanak Cárgrádban (=Konstantinápolyban), Belgorodban, Ocsakovban, Kilijában, a Krímben. 5. Ha a nagyvezír követelné a krími kánnak fizetendő évi ajándékot, „adót” = békepenzt (godovaja dacsja), a leghatározottabban vissza kell utasítani. 6. A foglyok cseréjére csak a béke megkötése után – előbb nem – kerüljön sor. 7. Ha a szultán Azov átadásának követelése és a krími kánnak fizetendő évi adomány megtagadása miatt nem hajlana a békére, akkor az orosz javaslat az legyen, hogy a karlócai fegyverszünet lejárta előtt, de még 1701-ben a felek küldjenek ki egy-egy bizottságot, hogy valahol, egy Kazikermen és Ocsakov közötti településen – a követségi szokásoknak megfelelően – tárgyalásokat kezdjenek a vitatott kérdésekről és a fegyverszünet meghosszabbításáról. 8. Az előbbi feltétel megghiúsulása esetén Oroszország csak a karlócai fegyverszüneti megállapodást hajlandó teljesíteni.¹⁹

A részleteket sem mellőző cári parancsok aprólékosan számba vették a tárgyalási szituációkat, protokolláris körülményeket. Például, ha azt kérdeznék a törökök, hogy cár őfelsége miért sértette meg a békét, azt kell válaszolni: ellenkezőleg, a szultánhoz tartozó tatárok rúgták fel a békességet, elsősorban a beütesekkel, másodsorban pedig a Krímbe küldött orosz követek megalázásával. Megverték és megkínózták őket. A krími kánok évi „járandóságát” többé nem küldi cár őfelsége az általuk elkövetett bűnök, sértések (za mnogije ih nyepravdi) miatt. Ezek az adományok és fizetségek (zsalovanyje) ez idáig rendszeresen befutottak Bahcsiszerájba, mert Moszkóvia gyenge és kicsi volt. Ma már a tatár háború egyáltalán nem jelent veszélyt Oroszországnak, hiszen a Perekophoz és más tatár falvakhoz vezető utakat a cári katonák megismerték és kiismerték, tehát adományra a kánok, kalgák, murzák a jövőben ne is számítsanak. Arra rengeteg példa van, hogy az addig megszokott dolgok megváltoznak a világon, hogy egyes népek a hadi dolgokban kitérnek, más népek viszont meggyengülnek. Közeli példával igazolható mindez: kezdet-kezdetén, amikor még a török szultánok hatalma igen gyenge volt, amikor még a Fényes Porta nem volt ereje teljében, akkor a Rusz-beliek Konstantinápolyba hajóztak és az ottani görög császártól évi adót szedtek (godovuju kaznu imivali). Később viszont mindez megváltozott. A krími kánok hajdanán ilyen típusú adókat kaptak, de most eljött az ideje annak, hogy lemondjanak arról és a keresztény uralkodókkal békében éljenek, hogy lemondjanak a rablásról és a portyázásról, amihez életükben hozzászoktak, elérkezett az ideje annak, hogy a szultán szigorúan megtiltsa a közöttük fellobbanó veszekedéseket, ellenségeskedéseket. Tehát ilyen okok miatt lehetetlen az adomány további folyósítása a Krímbe.²⁰

¹⁸ Usztrjalov, Ny. G.: Isztorija carsztvovanyija Petra Velikovo. II. (Potjesnije i Azovszkije pohodi) Szankt-Petyerburg, 1858. Prilozsenyija VII. 489-491.

¹⁹ RGADA fond 89. opisz 1. gyelo 4. – Sznosenyija Rossziji sz Turcijej. 135-138., Usztrjalov, Ny. G.: Isztorija carsztvovanyija Petra Velikovo. Putesesztvije i razriv sz Svecijeju. III. Prilozsenyija VII. Szankt-Petyerburg, 1858. (a továbbiakban: Usztrjalov) 498-499.

²⁰ Usztrjalov VII. 498-499.

A követi instrukció másik érdekes részlete az orosz területi szerzemények sorsával foglalkozik. Ha a törökök Azovot vagy a dnyeperi várakat követelnének vissza – az utasítás szerint –, azt kell felelni: erről beszélni se érdemes, szólni se szabad (nye szledujet o tom i govority). Hol hallottak már olyat, hogy a nagy anyagi ráfordítással és veszteségekkel elfoglalt várakat és városokat minden ok nélkül újra török kézbe juttassák. Azov a tatár rablások kárösszegét egyenlíti ki. (Azov vzjat za grabezsi.) Arról nem is szólva, hogy Azov már korábban is a cári elődöké volt. (Utalás az 1637. évi doni és zaporozsjei kozákok fényes sikerére, Azov meglepetésszerű bevételére!) Kazikermén és a többi dnyeperi várat (Tavany, Nuszret-Kermen, Sahin-Kermen) nem is olyan régen építették a törökök a Dnyeperen éppen a tatárok kívánságára, azzal a céllal, hogy az orosz határmenti városok ellenében a portyázások sikeresebbek legyenek. Visszaadásukról szó sem lehet!²¹

Mindenképpen ki kell fürkészní azt, hogy a törökök a békét vagy a háborút akarják inkább – folytatódik a parancs. Ha nem születne béke Konstantinápolyban, akkor titokban találkozni és tanácskozni kell a legszentebb pátriárkával (szvjatyjejsij patriarch) a törökök elleni háborúról. Ki kell kérni a véleményét, például olyan kérdésekről, mint: hogyan lehet a legrövidebb idő alatt a legnagyobb eredményeket elérni a Portával szemben? Hogyan lehet a legkönnyebben, a legkisebb veszteségekkel megközelíteni a Dunát, Kiliját és más keresztény városokat, amelyeknek a lakossága a múltban többször is segítségért fordult Moszkvához, és saját fegyveres segítségét is felajánlotta az orosz támadáskor?²²

Ukrainev, I. Péter cár „rendkívüli és meghatalmazott nagykövete” a protokolláris problémák kiküszöbölésére is írásos útmutatót kapott. Oroszországot számtalan sérelem érte a múltban, s ez többé nem fordulhat elő. A cár követeit nem az uralkodó rangjához méltóan fogadták a Portán, még a török fővárosban tartózkodó idegen országok követeit, küldönceit se értesítették Oroszország képviselőjének érkezéséről. Megtagadták a cár emberétől azt a mindenkinek kijáró jogot is, hogy a cár levelét személyesen adhassa át a szultánnak. A nagyvezír emberei szinte „kitépték a kezéből” a levelet, és a nagyvezír továbbította azt a szultánnak. Ilyen incidens megengedhetetlen a jövőben – figyelmeztették Ukrainevet. *Oroszország diplomatáit ugyanolyan bánásmód illeti meg, mint a császári diplomatákat!* Tehát Ukrainev csak saját kezűleg adhatja át a nagyvezírnek, csak személyesen és saját kezűleg nyújthatja át audiencián – idegen országok követeinek jelenléte tilos! – a szultánnak a cár levelét és ajándékát (a szultánnak 7-8 000, a nagyvezírnek 2-3 000, a főmuf-tinak 700-1 000 rubelnyi cobolyprémet).²³ Ez az eljárás mód akkor is, ha a szultán nem tartózkodna Konstantinápolyban. Amennyiben a nagyvezír nem engedélyezné a szultán felkeresését Drinápolyban, akkor Cárgrádban kell kivárni a török császár hazatérését.²⁴

A konstantinápolyi tartózkodásra, viselkedésre, a török és más országbeli államférfiakkal folytatott beszélgetésekre, az ottani keresztényekkel való kapcsolatfelvételre, a mintegy 70 fős orosz küldöttség tagjaira stb. vonatkozó szabályok betartásáért és betartásáért egyszemélyben Ukrainev volt a felelős. Ez a felelősség a szó igazi értelmében vett felelősségnek számított, hiszen a legkisebb hiba is a „cár becsületén esett foitnak” minősült, aminek súlyos következményei lehettek. Ellenkező esetben a követi megbízatás hibátlan teljesítéséért, a mindenre kiterjedő, megalapozott hírekben és információkban bővelkedő, írásos beszámolókért nagyon gazdag jutalom és újabb, anyagi haszonnal kecsegtető megbízások jártak. Már itt és most előrebocsátjuk, hogy I. Péter cár Jemeljan Ukrainev cári tanácsnok diplomáciai teljesítményével igen elégedett volt, mert nemcsak fizetésemelésben

²¹ Usztrjalov VII. 498–499.

²² Usztrjalov VII. 498–499.

²³ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 141-142.

²⁴ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 5-15.

részesítette, hanem három járásban, összesen 230 jobbágyportányi örökbirtokkal (votcsina) honorálta a Portán végzett szolgálatait.²⁵

A következőkben Ukrainev archiv- és nyomtatott formában egyaránt fennmaradt hallatlan részletes beszámoló és jelentései alapján adjuk közre az orosz–török béketárgyalás legfontosabb mozzanatait.

Az Ukrainev-delegáció kiemelt jelentősége az utazással kezdődött. Tudniillik nem a szokásos úton – Ukrajnán, Podólián, Moldván, Havasalföldön, Bulgárián keresztül – haladt az orosz követség. I. Péter cár egy frissen épített, 46-ágyús hadihajóra parancsolta a béketárgyalásra induló embereit, 17 hajóból álló kíséretet adva melléjük. Taganrogból indulva az Azovi-tengeren közelítették meg a Krími Kánság keleti részét őrző, törökök által védett, Kercs tengerparti erődjét. Az orosz flotta megjelenése rémületet váltott ki a kercsi pasában és minden erővel azon igyekezett, hogy Ukrainevet lebeszélje útjának folytatásáról. Hol fenyegetve, hol nyájaskodva szeretne volna elérni a cári követség tengerről szárazföldre való átirányítását. Miután célját nem érte el, megtagadta a révkalauzi segítséget is, hogy ily módon kényszerítse ki az oroszok szándékának megváltoztatását. Hosszú alkudozások árán a török kapudzsi pasa előhozta a Kercsi-szoros térképét, pontosan ugyanolyat, mint amilyennel a cári hajó holland kapitánya, Pamburg rendelkezett. Amikor ez kiderült, hatalmas vita keletkezett. Honnan van ilyen térképe az oroszoknak, hiszen a tengeri térképek mind titkosak? Hogyan kerülhetett az ellenség kezébe? Ez az incidens végképp a segítségadás megtagadásához vezetett. Kárörvendően nézték a törökök Pamburg navigálását, biztosak voltak abban, hogy a „Kreposzty” (Vár) nevű hajó zátonyra fut. A kercsi szoroson való átkelés nehézsége abban rejlett, hogy a szoros közepén a vízmélység mindössze az 5 szazsenyt érte el, a biztonságos hajóút a part közelében vezetett.²⁶ (1 szazseny = 216 cm, csak a 19. század elejétől kezdve lett 213,36 cm.)

Augusztus 28-án indult el Ukrainev Kercstől a Fekete-tengerre, mögötte négy török hajó haladt. Haszán pasa szeraszker tíz galérával (evezős nagyhajó) Kercsnél maradt, mert a kánnal nem egyeztetett, és annak a tanácsa nélkül nem hagyhatta el a helyét. A Fekete-tengeren haladt az orosz hadihajó 28., 29., 30-án egész nap, éjjel-nappal, csendes időben. Kaffa mellett, a krími hegyektől 8-10 mérföldnyire a török kísérőkre várni kellett, pedig nem is használta a teljes vitorlázatot. A törökök hajói annyira elmaradtak, hogy nem is voltak láthatók. (Következésképpen a cári hajók sokkal gyorsabbak voltak.)

Nagyon sietett Ukrainev a kirendelési helyre, Kaffában sem kötött ki. Balaklavánál ismét várakozni kényszerült, a kapudzsi pasa mintegy 50 mérföldes lemaradásban volt. Innen, a krími hegyektől egyenesen Cárgrádnak vette az irányt, azaz északról délre hajózott a Fekete-tengeren. Szeptember 2-án kora reggel már feltűntek az anatóliai parton a hegyek, majd Pondoirakleiosz városa, amely a cárgrádi fekete-tengeri torkolattól 150 versztányira (1 verszta = 500 szazseny = 1080 m) fekszik. A „Kreposzty” reggel nyolc órakor érte el a Konstantinápolyba vezető tengeri bejáratot, és az eddig orosz hajót nem látott Boszporuszba török kísérők nélkül, török irányítás nélkül, középen hajózva futott be.²⁷

Igen fontos és hasznosítható információkat rögzített Ukrainev követi jelentése a Boszporusz tulajdonosságairól, a tengerszoros védelméről. Az szerepel a jelentésben, hogy a Fekete-tenger felőli szoros végén, mindkét oldalán, a hegyeken két-két magas bástya magasodik, tulajdonképpen világító tornyok. Tetejükön hatalmas gyertya-lámpás égett, hogy a hajók könnyebben navigálhassanak a bejáratához, mert azt nappal is nehezen lehetett észrevenni. A Boszporusz szélessége Cárgrádig mindössze egy német mérföld, az orosz hajósok mérése szerint. A tengerszoros közepén a vízmélységet 20-30, néhol 40 szazsenyben állapították meg. Csodálkozással tapasztalták, hogy a víz a Fekete-tengerből a Fehér-ten-

²⁵ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 274.

²⁶ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 186-187.

²⁷ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 187-188.

gerbe (Márvány-tengerbe) sebesen áramlik.²⁸ A stratégiai fontosságú átkelő védelméről viszonylag röviden írt Ukrainev. Az ágyúk nélküli méretes bástyák (toronyok) egymáshoz 3-4 mérföldnyire helyezkedtek el, viszont a szoros mindkét oldalán 2-3 verszánként, közvetlenül a vízparton, apró, janicsárok őrhelyéül szolgáló várak találhatóak. A váracskák mellett 10-10, vagy esetleg valamivel több ágyú is szegeződött a tengeri útra. Az öblökben kikötött csónakok és bárkák (galiaszi) nagy számából nem kevés népességre következett a cári küldöttség feje.²⁹

A tengerszorosban „egy új görög falunál” vetett horgonyt az orosz hadihajó, várva az elmaradt török kísérő hajókat. Kétnapi várakoztatás után, csak szeptember 3-án hajnali 5 órakor kapaszkodott fel a „Kreposzty” fedélzetére egy török hírvivő, aki a szultán nevében megtiltotta a Cárgrádhhoz való továbbmenetelt. Még ugyanaznap visszatért a szultáni hírnök és hivatalosan jelentette: a szultán szeptember 6-án hajlandó fogadni a cári meghatalmazottakat. Korábban nem történhet meg a követség fogadása – mondta a küldönc –, mert a szultáni udvar erre még nem tudott felkészülni. Maga a szultán sosem hitt abban, hogy a cár emberei ilyen hamar a Portán teremhetnek.

Szeptember 6-án, délután három órakor vette kezdetét az ünnepélyes „bevonulás”, azaz a tengerszorosban való, díszes, török kísérettel történő hajózás. Három szultáni kajuka szállította Ukrainevéket, 47 csatlakozott kajukába török fő- és más embereket rendelt a szultán. Amikor a szultáni szerájnál lévő kikötőben partra szállt a békekötés céljával Sztambulba érkezett orosz követség, a hivatalos fogadás ünnepélyessége emelkedett. Nem is lehetett ez másképpen, mert az egész eseményt a szultán a palotájából szemlélte. Láthatta, hogy a csausz aga két csauszal meg a janicsár csorbadzsival előírás szerint üdvözölte az orosz küldöttséget. 100 lovas csausz meg 200 janicsár lovagolt a vendégeknek és ajándékaiknak biztosított 100 díszesen felszerszámozott lovas csapathoz.³⁰ A vezető csausz a szultán nevében egy nemrég elhalálozott pasa palotájában szállásolta el a török fővárosban érezhetően zavart okozó cári diplomatákat. A szultáni audienciára készülve, az egy hónapos kényszervárakozás alatt több érdekes eseményt rögzítettek az írások.

Büszkén számoltak be arról I. Péter cárnak, hogy a „Kreposzty” hadihajó alig leplezett csodálatot váltott ki nemcsak az egyszerű emberekből, hanem magából a szultánból is. A törökök csónakokkal és kajukákkal szinte éjjel-nappal az orosz hajó szemrevételezésére jártak: „... több ezren voltak már itt, törökök, görögök, németek, örmények, zsidók, vegyessen”,³¹ sőt a szultán és a nagyvezír is – nem hivatalosan – töviről-hegyire megnézte a hajót, állította egybehangzóan a hajóparancsnok (Pjotr Pamburg, vagy Pamberch holland származású kapitány) és a navigátorok (sturmani). Különösen a hajó vitorlátzatát, kötelzetét, azok tartósságát (erősségét) dicsérték az érdeklődők. Sorjázta a kérdések: ki csinálta a hajót, hogyan tudott kijönni a sekélyvizű Azoviról a Fekete-tengerre? Azon is csodálkoztak a törökök, hogy az oroszok ilyen gyorsan és vezetők nélkül szeltek át a Fekete-tengert. Egyetlen reményt ahhoz fűznek a törökök – írja Ukrainev terjedelmes beszámolójában –, hogy „a te hajóid, uralkodóm, lapos fenekűek [ploszkodonni – nem mély fekvésűek], és a viharos tengeren használhatatlanok, és nincsenek hozzáértő admirálisaid, uralkodóm. Az oroszok nem ismerik a tengeri hajózás fortélyait – mondják a törökök –, tengeren harcolni nem tudnak.”³² Visszatérően faggatták a törökök az orosz matrózokat: sok hajót készítettek-e már Oroszországban, hogyan vannak azok felszerelve, milyen nagyságúak azok a hajók? stb.

²⁸ RGADA fond 89. opisz I. gyelo 4. - 188.

²⁹ RGADA fond 89. opisz I. gyelo 4. - 188.

³⁰ RGADA fond 89. opisz I. gyelo 4. - 189-190.

³¹ RGADA fond 89. opisz I. gyelo 4. - 191.

³² RGADA fond 89. opisz I. gyelo 4. - 91., Usztrjalov VII. 518.

Ukrainev főkövet, hogy a hajózási tapasztalatait bátrabban megfogalmazhassa I. Péternek a törökökkel példálózott. „Vannak azért olyan törökök is, akik úgy vélekedtek, hogy a hajók rosszul lettek megépítve, a tengeren való hajózás velük nem biztonságos. De – Isten látja a lelkem – uralkodóm, el kell mondanom, hogy a hajók építésénél alapos ellenőrzésre lenne szükség, hogy a mesterek erősebben ácsoljanak és tömítsék a réseket [konopatyili maszteri]. Egy hajó teljes elkészítését egy megbízható, okos, gazdag, megvesztegethetetlen nemes ellenőrzésére kellene bízni, mert a szegények nem tudnak ellenállni a kísértésnek. Az idegenek [inozemci], akik kompaniában építik a hajókat, nye bez korisztyi [anyagi hasznot lesik]. Pedig a hajó az nagyon fontos dolog [gyelo nye maloje], annyiba kerül, mintha egy jó várat építenénk. Ez a hajó, uralkodóm, amellyel a Fekete-tengeren át-hajóztam, szélben és nem erős szélben, igen-igen recsegett-rovogott [szkripel – nyikorgott], oldaláról oldalára imbolygott, nem kevés víz is beszivárgott a hajótestbe. A törökök a saját hajóikat nem olyan nagyra csinálják, de azokat akkurátusan és erősen építik meg. ... A török hajók alacsonyabbak a te hajóidnál, uralkodóm.”³³

Az orosz hadihajó iránti felfokozott érdeklődés a törökök félelmével magyarázható, hiszen Konstantinápolyban azonnal megértették, hogy ha a cári flotta lezárja a Fekete-tengert, akkor Cárgrádban éhínség tör ki, a Porta kiszolgáltatottsága Oroszországgal szemben végérvényessé válhat. Ugyanis a gabonát, az építőfát, az olajat a Fekete-tenger felől, a dunai városokból – Braila, Izmail, Galac, Kilija és más városokból, Belgorod, Ocsakov – szállították birodalomszerte. Jellemző, hogy a következő rémhír terjedt el a török fővárosban: Oroszország, hogy sikerre vigye a béketárgyalásokat, 10 hadihajóból és 40 kisebb hajóból álló cári flottát állomásoztat a Fekete-tengeren F. A. Golovin parancsnoksága alatt az anatóliai partoknál, Trapezunt és Szinope közelében.³⁴

Az Ukrainev-követségnek a konstantinápolyi várakozás egyáltalán nem számított holt időnek. Teljes gőzerővel beindult az orosz hírszerzés. Más forrásokból tudjuk, hogy a legértékesebb és leginkább hasznosítható információkat egy Szavva Vlagyiszlavics-Raguzinszkij, azaz Raguzai Szavva kereskedő szállította Ukrainevnek. A keleti árukkal üzletelő „raguzai” széles körű ismeretségét kihasználva a megbízhatóbb, a dívánbeli híreket is képes volt megszerezni. Ő volt a főszereplője annak az akciónak is, amelynek eredményeképpen a törökök legféltettebb titka, a Porta Fekete-tengerre vonatkozó navigációs térképe orosz kézbe került.³⁵ Moszkva értesülhetett még arról is, hogy Tershánében – a török admirálisban, a hajóépítő üzemben – a görögök már harmadik éve nagy hadihajókat, 60 és 80 ágyúsokat építenek. Annak ellenére, hogy több ezer kisebb hadihajó Cárgrádban horgonyzott, hadi készülődésről sehonnan nem hallani. Ellenben „a volt muntján vajdától” Ukrainev azt hallotta, hogy a krími kán és a kercsi Murtéza pasa összebeszéltek és meglepetésszerűen Azovra és Taganrogra akarnak támadni. Mindennél hosszantóbb – folytatta bizalmas postájában a cári főkövet –, hogy az ellenség azt beszéli, hogy azokban a várakban a katonák és az előjáróik felületesek és gondatlanok, az ottani katonák annyira szegények, hogy se harcolni, de még fegyvert fogni se akarnak.³⁶ Az éppen Konstantinápolyban tartózkodó Doszifeiosz jeruzsálemi pátriárkától megint csak nyugtalanító információk érkeztek. A jeruzsálemi pátriárka arra a szerzetesre bízta az üzenetet, aki „magyar földön”, azaz Karlócán Valnyicinnel volt. Az „igazhitű” (ortodox) szerzetes elmondta, hogy a törökök annak a 10 hadihajónak az építését, amit korábban leállítottak, most folytatják. Hamarosan ide várják Medzomort, a Fehér (Márvány)-tenger kapitány-pasáját azért, hogy ki-

³³ Usztrjalov VII. 518.

³⁴ Usztrjalov VII. 519.

³⁵ Pavlenko, Ny. I.: Ptyenci gnyezda Petrova Moszkva. „Miszl”, 1994. (a továbbiakban: Pavlenko) 331-371.

³⁶ Usztrjalov VII. 520.

kérjék tanácsát: háború vagy béke legyen Oroszország ellenében?³⁷ Ukrainev még ennél is többet tudott. Tudta azt, hogy Medzomor, aki korábban algíri tengeri kalóz volt, a fekete-tengeri szolgálattól elzárkózik, mert ő soha nem hajózott a Fekete-tengeren, számára csak a Fehér-tenger a megszokott, vagyis háborús veszélytől nem kell tartani.³⁸

Nem maradtak titokban Ukrainevek előtt a volt szövetségesek (Szent Liga) oroszellenes áskálódásai sem. Különösen a lengyel követ tevékenysége bosszantotta Ukrainevet, hiszen a karlócai békekötés ratifikálására Konstantinápolyba érkezett „Leszczyński gróf” az orosz–török béke aláírását igyekezett megtorpedózni. Azzal riogatta a török vezető diplomatákat, Rami reisz-effendit („külügyminisztert”) és Mavrokordatosz (Maurocordato) fődragománt, hogy Oroszország ukrainai térnyerése az Oszmán Birodalmat végveszélybe sodorja. A Portának az lenne az elemi érdeke, ha Lengyelországgal együtt katonai akciót kezdeményezne Ukrajnában, s az orosz hódításokat közös erővel megsemmisítenék. A lengyel–török–tatár összefogás eredményeképpen Lengyelország Kijevet, az Oszmán Birodalom pedig Azovot szerezné vissza az oroszoktól³⁹ – választa a csábító perspektívát Raphael Leszczyński, a későbbi lengyel király, Stanisław Leszczyński apja.

Ilyen, nyugodtnak és csendesnek egyáltalán nem nevezhető körülmények között indultak meg az orosz–török béketárgyalások novemberben. Oroszországot Jemeljan Ukrainev és Ivan Cseregyejev, az Oszmán Birodalmat Rami reisz-effendi és Mavrokordatosz főtolmács képviselte a Bécs 1683-as sikertelen ostromáért kivégzett Kara Musztafa egykori nagyvezír palotájában zajló megbeszéléseken. A több mint fél évig húzódó tárgyalássorozat keretében hetente kétszer, összesen 23-szor találkoztak az egyezkedő felek.⁴⁰ Az első hét találkozó tulajdonképpen csak arra szolgált, hogy a felek kölcsönösen kipuhulják egymás maximáit. Tárgyalási alapnak – Karlócahoz hasonlóan – itt is az *uti possidetis, ita porro possidetis* elvet nyilvánították, ami természetesen nem jelentette azt, hogy a „ki mit birtokol” pillanatnyi helyzetet ne vitatták volna a szembenálló felek.

Nemcsak a legélesebb, hanem a leghosszabban tartó vita a későbbi 2. cikkelyről bontakozott ki. A polémia tárgya a Krími Kánságot nyugati irányból fenyegető Dnyeper parti várak sorsa volt. Ezeket a jelentéktelennek tűnő, kis létszámú őrséggel biztosított várakat – Tavany, Kazikermen, Nuszretkermen, Sahinkermen – a cári csapatok sorra elfoglalták, s így a Dnyeper alsó szakasza ellenőrzésük alá került. A Krími Kánság számára létfontosságú volt a nyugati és az északi irány nyitottsága, ami nem jelentett kevesebbet, mint a sikeres kiegészítő foglalkozás, a portyázás zavartalan folytatását. Nem becsülhető le Azov várának orosz kézre való jutása mint veszélyforrás sem, de a krími akciók döntő hányada nem kelet felé, hanem Lengyelország és Oroszország felé indult. Miután a Dnyeper déli szakaszának orosz ellenőrzése a tatárság közel két évszázados „kalandozásának” vetett véget, a török diplomácia minden eszközt bevetett a dnyeperi helyzet megváltoztatásáért.

A tárgyalások valamennyi résztvevője tisztában volt azzal, hogy a béke alapelveinek, a „ki mit birtokol”-nak direkt megsértésével Konstantinápolyban megállapodás nem születhet, ezért Mavrokordatosz – Ukrainev szavaival: „mindenben a szultánok hűségese szolgálja” – ellentételezéssel próbálkozott. Azovot a szultán átengedi a cárnak, de az Azovi-tengert nem, tehát ott orosz hajók nem tartózkodhatnak, ott kikötő (Taganrog) nem létesíthető. A Fekete-tengerre való kijövetelükről pedig eleve szó sem lehet, még a békés, kereskedelmi célból történő kihajózást sem szabad érinteni a tárgyalások folyamán – szögezte le

³⁷ Usztrjalov VII. 520.

³⁸ Usztrjalov VII. 520.

³⁹ RGADA fond 89. opisz 1. gyelo 4. - 156-158., 203., Hammer, Joseph: Geschichte des Osmanischen Reiches (2-e verbesserte Auflage) Vierter Band. 1699-1774. Pesth, 1840. (a továbbiakban: Hammer) 22.

⁴⁰ Hammer 23.; Bogoszlovskij, M. M.: Pjotr I. tom V. Poszolsztvo Jc. I. Ukraineva v Konsztantinopol. 1699-1700. Moskva, 1948. 198-217.

határozottan a török fődragomán.⁴¹ (Állítólag a szultán fontolgatta az Azovi- és a Fekete-tenger közötti kercsi szoros kövel, homokkal való betömését, hogy az Oroszországnak átadott Azov „halott kikötővé” váljon.)⁴²

Ukraincev legalább olyan kategorikusan adta elő az orosz álláspontot, mint Mavrokor-datosz. Amit cár öfelsége hadai fegyverrel hódítottak el a szultántól, azt semmilyen szín alatt sem adhatja vissza a cár. Továbbá azt sem tűrheti Nagy-, Kis- és Fehér-Oroszország egyeduralkodója, hogy bárki is korlátozza flottájának mozgását a tengereken. Taganrog kikötő megépítése igenis nem maradhat el, mert a szultán mind az Azovi-, mind a Fekete-tengeren sok kikötővel rendelkezik, vagyis ezekről a katonai bázisokról az Oszmán Birodalom bármikor támadást intézhet Oroszország ellen.⁴³

Az éles vitákkal, sőt veszekedésekkel tarkított eszmecserek többször is a békétárgyalás félbeszakításával fenyegettek, mígnem – I. Péter cár engedményével – sikerült a feleknek egy megfelelő kompromisszumot találni. A vitatott dnyeperi várak visszakerülnek a szultán fennhatósága alá, azokból akadálytalanul és szabadon kivonulnak a cári helyőrségek, magukkal viszik minden felszerelésüket, viszont a várakat földig rombolják, azokat felépíteni, se a szóban forgó területen, se más helyen erősségeket emelni tilos.⁴⁴ Ehhez kapcsolódóan az 5. cikkelyben azt is elhatározták, hogy Oroszország biztonsága a tatárok felől, Törökország és a Krími Kánság biztonsága a cári alattvaló kozákok felől garantált legyen, Ocsakov és a Zaporozsjei Szics között egy „senki zónája”, pontosabban szólva, állandó lakosság nélküli zóna létesül.⁴⁵ Ugyanakkor itt, a „senki földjén”, valamint a Dnyeperen és mellékfolyóin a cári, szultáni, káni alattvalók szabadon legeltethették állataikat, zavartalanul halászhattak, vadászhattak, építőfát és tűzifát vághattak az erdőben. Az anyagi javakat vám-és illetékmentesen szállíthatták a folyókon.⁴⁶

Amit a Dnyeper vidékén feltételekként előírtak, szinte változatlanul alkalmazták Azovra, a Donra és mellékfolyóira is. Ebben a térségben is kijelölték a feleket elválasztó, „puszta, üres”, demarkációs sávot („Azovtól Kubány irányába tíz óra lovaglásnyi távolság”) azzal a megszorítással, hogy hamarosan határkijelölő bizottság rögzíti a végleges határokat. Addig is, a „Török Uralkodónak engedelmes” tatárok, nogajiak, cserkeszek nem háborgathatják Azovot és az Azov környéki településeket, „megőrzik a jó szomszédságot”.⁴⁷

Az orosz–török béke Krími Kánságra külön vonatkozott 8. cikkelye Oroszországnak nagy elégtételt jelentett, mert az a lehető legrészletesebben szabályozta – Oroszország előnyére – az orosz–krími viszonyt: „... a Moszkvai Állam szabad és szuverén Állam, ezért adót, amelyet ez idáig évente a Krími Kánoknak és a Krími Tatároknak juttatott ..., a jövőben sem a Moszkvai Cár Őszentsége [sic! – Jevó szvjascsennoje Carszkoje Velicsesztvo – G. S.], sem örökösei, nem kötelesek fizetni ...”. A szultán kezességet vállalt arra is, hogy a tatárok, se a kán, se a kánfiak, se a murzák, se a kalgák orosz földre portyákat nem vezetnek, foglyokat nem ejtenek, állatokat nem rabolnak stb. A békepont megsértőit „a legkegyetlenebb büntetéssel” sújtják.⁴⁸ Megegyezés született még a foglyok kicseréléséről, az ortodoxok szabad vallásgyakorlatáról, a Jeruzsálemba és más szent helyekre zarándoklók háboríthatatlanságáról, a vitás kérdések békés rendezéséről, a békeszerződés hat hónapon belüli ratifikálásáról. Csupán a kereskedelem (szárazföldi, tengeri) ügyét hagyták függőben,

⁴¹ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 196-197.

⁴² Pavlenko 334.

⁴³ RGADA fond 89. opisz 1. gyclo 4. - 204-206.

⁴⁴ Dogovori Rossziji sz Vosztokom polityicseszkuje i torgovije. Szobral i izdal Juzefovics T.: Szankt-Petyerburg, 1869. (a továbbiakban: Dogovori Rossziji sz Vosztokom) 3-4.

⁴⁵ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 4-5.

⁴⁶ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 5.

⁴⁷ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 5-6.

⁴⁸ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 6-8.

mert annak tárgyalására speciális megbízó levéllel felhatalmazott cári követ érkezik majd Sztambulba.

Az összesen 14 cikkelyt tartalmazó béke 13. articulusáról feltétlenül meg kell emlékeznünk, mert ez az articulus fektette le Oroszország és az Oszmán Birodalom rendszeres és állandó diplomáciai kapcsolatának alapját. Egy-egy konkrét probléma megoldására Moszkvába, illetve Konstantinápolyba indított ad hoc követségek helyett, a béke ratifikálása után „az adott ügyek megoldása és előmozdítása érdekében ... a Fényes Portán Cár Őfelségének rezidense” képviselhette Oroszország érdekeit ugyanolyan „szabadságjogokkal és privilégiumokkal”, mint amilyenekkel a Fényes Porta baráti országainak követei voltak felruházva.⁴⁹

Az 1700. július 3-án (13.) dátumozott konstantinápolyi béke – a karlócai fegyverszünet kétéves időszakát hasznosítva – végérvényesen lezárta azt a külpolitikai eseménysort, amely egyrészt Oroszország rövid, 1697-tel kezdődő Szent Liga-i tevékenységét rekesztette be, másrészt az 1687 óta húzódó törökellenes háborúskodás végére tett pontot. Úgy ítéljük meg, hogy Oroszország szemszögéből sikeres és előnyös volt ez a béke, hiszen 1. Moszkva megszabadult a krími kánnak és más tatár előkelőségeknek járó „békepénz” fizetésétől, 2. a Krími Kánságtól északra és északnyugatra, valamint Azovtól délkeletre mesterségesen kialakított „senki földje”, demarkációs vonala nagyobb biztonságot nyújtott Oroszországnak, mint bármikor korábban, 3. Oroszország konstantinápolyi állandó külképviselete lehetőséget teremtett arra, hogy az európai nagyhatalmak török politikájának ezentúl Oroszország is aktív részese legyen. I. Péter cár azonban az Oszmán Birodalom nyilvánvaló meggyengülését nem aknáztta ki száz százalékosan.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy a cár Oroszország déli szomszédainak meggyengítésével, esetleges katonai akcióik megnehezítésével mint elérendő céllal megelégedett, hogy a svédellenes koalícióban helyt tudjon állni. Az 1699. november 11-én (21.) Preobrazsenszkojében (Moszkva mellett) I. Péter által aláírt, később II. Erős Ágost szász választófejedelem kézjegyével is ellátott szerződés⁵⁰ – Dánia november 26-i (december 6-i) csatlakozásával –, az ún. északi szövetség működése a török kérdés megnyugtató lezárásától függött. I. Péter cár ezt az új, támadó és védelmi katonai szövetségesi okmányt csak 1700 áprilisában ratifikálta, éppen akkor, amikor Ukraincevsz dnyeperi várak sorsát firtató postájára megadta a török félnek is elfogadható választ.⁵¹ A cár a Dnyeper alsó folyásának vidékét újra szultáni uralom alá adta, s ezzel tulajdonképpen a békealapként elfogadott „ki mit birtokol” elvet feladta. Ez volt az az engedmény, amely formálisan nem ejtett csorbát a szultáni tekintélyen, hiszen a dnyeperi várak átengedésével Oroszország lemondott egy könnyen realizálható célról, a Fekete-tengerre való kijutásról. Ha hihetünk a mende-mondáknak, a Fekete-tenger a szultánok számára ugyanazt jelentette, mint palotájuk legbensőbb szobái, ahová idegenek nem léphettek be.⁵² Felvetődik a kérdés: I. Péter cár miért nem törekedett az azovi-tengeri jelenlét után a fekete-tengeri tartózkodásra? Annál is indokoltabb a kérdés, mert tudjuk, hogy az azovi flottát – szó szerint – a semmiből teremtette elő röpké másfél év leforgása alatt. Ugyanez a lehetőség a Dnyeperen analóg módon kivitelezhető lett volna, ami viszont – kétségtelenül – az orosz–török háború folytatását vonta volna maga után. Nem ezt az utat választotta az orosz cár, figyelmét északra összpontosította.

⁴⁹ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 10.

⁵⁰ RGADA fond 79. opisz 5. gyclo 6. csaszty 2. - 166-169. Az 5. cikkelyben I. Péter cár becsület-szavát adja, hogy a konstantinápolyi tárgyalások „még ez év végéig”, de legkésőbb „a következő év áprilisáig”, 1700 áprilisáig befejeződnek. Ezután Oroszország „teljes erejével” Karéliában és Ingermanlandban (= a Néva vidéke) a svédeket megtámadja.

⁵¹ Piszma i bumagi imperatora Petra Velikovo. Tom I. Szankt-Petyerburg, 1887. 333.

⁵² Pavlenko 333. („Szaltanovo velicesztvo imejet Csornoje morje jako dom szvoj vnutrennyij, a nyikovo v vnutrennyij dom szvoj nye mozset pusztityu csuszsezemca.”)

Úgy gondoljuk, hogy I. Péter cárt nagyon is szubjektív okok vezérelték a politikai kurzusváltásban. Anélkül, hogy egy újabb tanulmány mondanivalóját fejtegetnénk, néhány megjegyzést teszünk csupán. Kortársi leírásokból és a cár leveleiből is tudjuk, hogy a másfél éves (a cár Moszkvából 1697. március 9-én indult és 1698. augusztus 25-én érkezett vissza) európai „követjárás” (velikoje poszolsztvo) során nagyon sok országban megfordult, nagyon sok emberrel megismerkedett a cár. Gazdag tapasztalatokat szerzett az akkori világ legfejlettebb országainak anyagi kultúrájáról, a kereskedővárosok gazdagságáról, a tengeri hajózás fontosságáról stb. Az európai uralkodókkal (kurlandi herceg, a szász és brandenburgi választófejedelem, angol király, német-római császár stb.) való találkozásai rádobentették arra, hogy Oroszország uralkodóját csak abban az esetben fogadják rangjához és országa jelentőségéhez méltóan, ha az Európát érdeklő konfliktusok megoldásából Oroszország is kiveszi a részét. Ez a felismerés vezethette I. Pétert a II. Erős Agost által kezdeményezett svédellenes rawai (1698) – egyelőre csak szóbeli – megállapodáshoz. I. Péternek imponált a szász választófejedelem és lengyel király nagyra törő terve, hiszen Livónia és Esztónia elragadását tervezte a svédektől, majd Szászországhoz való csatlósukat képzelte el. Oroszországnak ekkor még csak a „nagy tavakra” (Ladoga, Csúd-tó) fájt a foga, mert a belőlük eredő folyók a balti-tengeri kijáratokhoz segítették volna a cár országát.

Végeredményben úgy látjuk, hogy I. Péter felismerésének következtében, Oroszország Európába való végleges és visszafordíthatatlan „beérkezése” a balti-konfliktuson át nyert külpolitikai prioritást a török (fekete-tengeri) probléma rovására.

Melléklet

A konstantinápolyi orosz–török békeszerződés. 1700. július 3. (13.)⁵³

(A bevezetőt rövidítve közöljük.)

„... a néhány éve elkezdődött erkölcsi romlás és ellenségeskedés volt az oka annak, hogy a felek behódoltjai és alattvalói között elmérgesedett a viszony, ám mindkét fél hajlandóságát és akaratát kimutatta azon célból, hogy a béke megújuljon, hogy a barátság és a régi jószomszédtság szokása helyreálljon, hiszen ezek a jogok képezik a békés dolgok alapját, ezek szolgálják a népek javát és gazdagodását. A karlócai végzés értelmében a Legfenségesebb Nagy Uralkodótól, Cár Őfelségétől haladéktalanul a Fényes Portára, Konstantinápolyba indult teljhatalommal felruházott követsége, a rendkívüli és meghatalmazott nagykövete, Jemeljan Ignatyevics Ukraincev cári belső tanácsos, kargapoljei helynök és Iván Cseregyejev kancellista (djak). Miután Cár Őfelsége megbízó levelét átadták Szultán Őfelségének, és azok rendben találtattak, Szultán Őfelsége által a béketárgyalásokra és a békekötésre kinevezett meghatalmazottaival, a nagyra becsült és igen tisztelt Mahmed Effendi Nagykancellárral, és az Ottomán Birodalom belső titkárával, a nemesi származású kereszténnyel, Alekszander Skarlatovval [azaz Maurocordatoval – G. S.] néhány, a magaságos Istennek tetsző, tárgyalási forduló után a két Ország között fegyverszünet formában egy 30 éves béke kötöttetett, a szerződés aláírásának napjától azonnali hatállyal, minden késlekedés nélkül, az alábbi 14 cikkelyben egyeztek meg:

⁵³ Dogovori Rossziji sz Vosztokom 1-11. Tekintettel arra, hogy a magyar szakirodalomban még nem publikálták a szóban forgó török, orosz, latin nyelven készített békecokmányt, orosz nyelvű variánsát fordításunkban ezúttal közreadjuk.

I. cikkely: Mindenféle ellenségeskedés és viszálykodás abbamarad, az elmúlt csaták, ütközetek, összecsapások eredetét egyik fél sem firtatja, egyik fél sem veti fel a háború kirobbanásáért a felelősség kérdését, hanem a meghatározott időtartamra, a Mindenható Isten segedelmével, mindezek a feledésnek és a vissza nem emlékezésnek adatnak át, és semmiképpen sem törekszenek a felek a bosszúra, ellenkezőleg, a béke és a nyugalom, a biztonság és a kölcsönös haszon elvének érvényesítését tartják szem előtt. Ezek a végzések, határozatok, amelyek a barátságot, szeretetet, jóakaratot – mindenféle gonoszság és hátsó szándék nélkül – kinyilvánítják, mindkét fél részéről betartassanak. Országaink, alattvalóink és országaink lakosai között megőrizzük a békét, kölcsönösen kívánjuk és akarjuk egymás jólétét, őszintén reméljük a béke kölcsönös hasznát. Amennyiben a béke fent megállapított időtartama lejárna, de az időtartam lejárta előtt is, és mindkét fél a békeidő meghosszabbítását szeretné, úgy szabad és kölcsönös elhatározásból összehívott tárgyalásokon szülessen újabb egyezmény. Ez a békeszerződés, amely a teljes egyetértés és viszontelőnyök alapján keletkezett, érvényes a megállapított időtartamra, minden pontját és kitételét gyermekeink és örököseink is változatlanul hagyják, a békeszerződés értelmezésében és végrehajtásában módosításokat nem kezdeményeznek, mindkét állam alattvalói ugyancsak kötelezik magukat a fentiek betartására.

II. cikkely: A Dnyepernél található lakott kisvárosok és váracskák – Tavany, Kazi-Kermen, Nuszret-Kermen, Sahin-Kermen – azzal a kikötéssel leromboltatnak, hogy azokon a helyeken a jövőben soha nem épülhetnek várak, de lakosság sem telepedhet meg ott, a területek a háború előtti állapotoknak megfelelően Cár Őfelségétől az Ottomán Birodalomhoz visszakerülnek. A megnevezett váracskák – akárcsak ennek a békeszerződésnek megerősítése, haladéktalanul, 30 napon belül – lerombolásra kerülnek. Cár Őfelségének ott lévő csapatai a parancsnokaik vezetésével akadálytalanul és biztonságosan visszavonulnak országukba, magukkal vihetik összes ágyújukat, fegyverüket, élelem- és italkészleteiket. Visszavonulásuk, hazatérésük közben semmiféle atrocitás nem érheti őket, se a tatár népek, se az Ottomán Birodalom katonái részéről, senki az alattvalók közül kárt, anyagi és emberi veszteséget nem okozhatnak a várakat, városokat elhagyó cári katonaságnak. A Moszkóviai és a Kozák csapatok, amelyek a fent nevezett helyeken vannak, kivonulásuk és hazatérésük során szintén tartózkodnak az ellenségeskedésektől, kerülik a konfliktusokat, szándékukban sem áll a konfliktus keresése.

III. cikkely: És hogy a kereskedő és utazó embereknek, valamint a szállítóhajóknak a helyzetét megkönnyítsék, Cár Őfelsége hozzájárul ahhoz, hogy Ocsakov és a lerombolt Kazi-Kermen közötti féltávon az Ottomán Birodalom egy postaállomást építsen és működtessen, de semmiféle vár vagy erősség céljára szolgáló létesítmény ott nem épülhet. Ágyúk, katonai felszerelések oda nem szállíthatók, katonai védművek [vojinszkije ograbzsgyenyija] nem emelhetők, katonaság ott nem tartózkodhat, sem tengeri sem folyami hadihajók oda nem érkeznek és a jövőben sem érkehetnek.

IV. cikkely: Azov városa és a hozzátartozó régi és újabb helységek, és az azok között elterülő szárazföld és víz, ami jelenleg Cár Őfelsége uralma alatt áll, a jövőben ugyanilyen módon Cár Őfelsége birtokában maradnak.

V. cikkely: Mindkét félnek erős szándéka az, de mindkét ország alattvalóinak is erőteljes óhaja a megbékélés, a nyugalom, ezért, hogy a jövőben elő ne fordulhasson békétlenség, ellenségeskedés, az önkényeskedőkkel és gonosztevőkkel szemben határozottan fellépnek a felek, az ilyeneket kölcsönös egyetértéssel feltartóztatják, letartóztatják [ugyerzsani budut]. Perekop várától kezdődően 12 óra járásnyira [azaz lovaglásnyira – G. S.], a Mijusz folyónál lévő új Azov váráig terjedően, a területek lakatlanok, pusztán maradjanak,

éppúgy a Moszkóvia Országban található Dnyeper mentén is a Zaporozsjei Szics várától kezdődően a Dnyeper mindkét partja, és egészen Ocsakovig a tengerparti részek is puszták, lakosság nélküliek legyenek, de a városok környékén a szőlős- és gyümölcsös kertek számára legyen elegendő hely. A háborúban elpusztult helységek, amelyek a pusztazónán kívül esnek, újjáépülhetnek, de a zuhogókon túliak [=zaporozsjei kozákok – G. S.] azokon a helyeken tartózkodhatnak, ahol pillanatnyilag vannak. Ha bárhol, ezen kívül valamilyen váracská akármelyik oldalon [ti. akár török, akár orosz oldalon – G. S.] létesülne, lerombolandó: ilyen megerősített helyek nem épülhetnek, de a zuhogókon túliak békén hagyattassanak.

VI. cikkely: A Dnyeperen és valamennyi mellékfolyóján, továbbá a perekopi ártér [proliv] és a Mijusz folyónál lévő azovi kisvár közötti vidéken, akár szárazföldről, akár vízekről is legyen szó, lakosok nem élhetnek, kölcsönös megegyezés alapján pusztán maradnak. A Fekete-tengerhez közel eső vidékekre az életfontosságú tevékenységek folytatása céljából békés, fegyver nélküli emberek akadálytalanul kimehetnek és visszatérhetnek. Mindkét fél alattvalói itt fát vághatnak az erdőkben, méhészkedéssel foglalkozhatnak, szénát kaszáhatnak, sőt párolhatnak ott és elszállíthatják, halászhatnak, az erdőkben vadakat ejthetnek. A hasznos javak megszerzésére odaérkező és az onnan távozó emberek szabadon mozoghatnak, harmincadot vagy más illetéket szedni tőlük nem szabad. A Krím szigetének [sic!] szűkössége és a perekopi lapályok alkalmatlansága miatt a szarvasmarhák, továbbá az egyéb állatok is kihajthatók a perekopi határokon túli legelőkre, oda, ahová eddig is állatokat hajtottak. Ezeket a legelőket kárt, veszteséget nem szenvedhetnek, ám a legelőket a szokásos módon, békésen és nyugodtan használják.

VII. cikkely: Az Azov várához, a másik oldalról, Kubány felől kapcsolódó földeken, Azovtól Kubány felé szintén üresen marad egy tíz óra lovaglásnyi terület [gyeszjatyi csaszov jezdoju konszkoju], és hogy megbízottaink [komisszári] nehegy vitatkozni kezdjenek arról, hogy honnan számítandó, jól látható jeleket tűzzenek ki a területek szétválasztására, amelyek egyszer és mindenkorra érvényesek lesznek. Ennek a végzésnek alapján mindkét fél egyenlő számban értelmes és jóakarátú megbízottakat küldjön ki a határ melletti kijelölésére. Azok a területek, amelyek eddig is az Ottomán Birodalom birtokában voltak, továbbra is a Birodalomban, illetve a Nogajiak, a Cserkesszek és más török birodalmi alattvalók birtokában maradnak. Ez utóbbiak állatállományára az elkülönített senki földjén a Moszkovíták által is, a kozákok által is, Cár Őfelsége bármilyen alattvalója által érintetlen marad, kárt nem szenved. A Tatársághoz hasonlóan a Nogajiak, a Cserkesszek, a Krímiak vagy más a Török Birodalomnak engedelmességek nép az azovi területeken áthaladó cári alattvalóknak se, az ottaniak állatállományában se fognak kárt okozni, a jószomszédságot megőrzik. Ha egyesek a fentiek ellen vétnek, a legkegyetlenebbül megbüntettetnek. Azokon a részekben semmilyen vár, erősség, sőt falu se épülhet, minden maradjon olyan állapotban, amilyenben pillanatnyilag van, nehogy a jövőben bármilyen, a békét veszélyeztető ellenségeskedés indulhasson ki azokból.

VIII. cikkely: Cár Őfelségének minden alattvalója és neki engedelmeskedője, akár moszkvai, akár kozák vagy egyéb legyen is, a határmenti muszlim, a tamanyi, a krími és egyéb alattvalókra a jövőben nem támad, semmiféle ellenségeskedést nem folytat. A nyughatatlan és önkényeskedő kozákok se hajókkal, se bárkákkal nem fognak kimenni a Fekete-tengerre, kárt és veszteséget nem fognak okozni, mert kíméletlenül vissza lesznek tartva az önkényeskedéstől. A békeszerződéssel és a jószomszédsági viszonyal ellenkező lázongások kíméletlenül megtorlásra kerülnek. Éppen úgy, az Ottomán Birodalomban is szigorú paranccsal van és lesz megparancsolva a török helytartóknak [gubernatoram], a krími kánoknak, kalgáknak, nuridineknek és más tatár szultánoknak, hogy az Ottomán

Birodalom alattvalóiként engedelmessékedjenek, a békeszerződés cikkelyeit tiszteletben tartásuk, azokat fel ne rúgják. A jövőben se kisebb, se nagyobb katonai erővel Cár Őfelsége országaira, városaira, falvaira nem támadnak, Cár Őfelsége Nagyorosz és Kisorosz egyetlen alattvalóját se, se a Kozák városokat, se a Dnyeper menti, se a Don menti településeket, de egyéb helységeket se, továbbá Azovot se, az Azovi körzetben lévő településeket, azok lakóit se, általában Cár Őfelsége országának határait nem háborgatják, foglyokat nem ejtenek, állatokat nem rabolnak, se nyíltan – se titkon semmilyen kárt és veszteséget nem okoznak, a mindkét fél egyetértésével született és megerősített jószomszédságot tiszteletben tartják. Ha bármiképpen is Cár Őfelsége alattvalói kárt szenvednének, vagy ellenségként rájuk támadnának, s ezzel a békét veszélyeztetnék, az ilyenek védelmet uralkodójuktól nem kaphatnak: az elkövetett bűnöktől függően, az isteni törvények és az igazság ereje szerint kíméletlenül elnyerik méltó büntetésüket. Bármilyen legyen a rablott holmi, előkeresvén, a gazdáiknak vissza kell azokat szolgáltatni. Ha valaki a nyomozásban a legkisebb mulasztást követi el és így veszélyezteti a békeszerződés cikkelyeit, magát az országok közötti békét, szigorú büntetésben részesül. Ennek a békeszerződésnek az idején mindenféle csata, ütközet üldözendő, mindkét fél a legkeményebben és a leghatározottabban meggátolja, szigorú parancsokkal tiltja. Ez a megkötött, a legszentesteből szent béke [dokoncsannij szej szvjacszenno-szvjatij mir] a szokásos módon, a lehető legrövidebb időn belül a határvidékeken kihirdetésre kerül [közhírré tétetik], addig is, amíg a fegyverszünet megerősítésre nem kerül, a legszigorúbb büntetésekkel fogja mindkét fél megakadályozni az ellenségeskedést. Mivel a Moszkvai Állam szuverén és szabad állam [szamovlasztnoje i szvobodnoje Goszudarsztvo jeszty], ezután azt az adományt, amelyet Cár Őfelsége eddig a Tatár Kánoknak és a Krími Tatároknak évente juttatott (dacsza, kotoraja po szije vremja pogodno davana bila), a jövőben sem ő, Moszkóvia Cár Őfelsége, sem örökösei nem adják, nem kötelesek adni. A Krími Kánok és a Krímiek se, de az egyéb Tatár népek se lépjenek cári területre se nyíltan, de olyan ürüggyel se, hogy az évi adományt kérelmezik Cár Őfelségtől, mert ez a béke megsértésének minősül.

IX. cikkely: Mindkét oldalon a fogságba ejtett foglyok, de azok is, akik ezidőben már elzárásban [börtönben] vannak, a békeszerződés szerint szabadon engedtetnek csoportonként, becsületes fogolycserével. Amennyiben fontosabb és magasabb rangú személy is található a foglyok között, azokért az uralkodók dicsőségére és a békeszerződés erősítésére, a közbenjárás szabadon történhet. Azok a foglyok pedig, akik másoknál, így a tatároknál vannak, azok saját maguk kezdeményezzék a szabadságuk visszanyerését, becsületes és mértékletes módon, ugyancsak részenként nyerjék vissza szabadságukat. Ha az országok között nem születne megállapodás a foglyok szabadon bocsátásáról, akkor a kiváltási összeg lefizetését kezességgel és esküvel rendezzék a foglyok. A mostani háborúban fogságba esettek vagy megállapodnak fogvatartóikkal a kiváltási összegben [okup], vagy fogolycserében egyezzenek ki, a helyi parancsnokok a kiszabadulásnál adódó vitákat becsületesen és mértéktartóan oldják meg. Ellenben azokat a foglyokat, akiket már a háború befejezése után vagy a béketárgyalások idején Cár Őfelsége országából elraboltak, és a Krímiek vagy a Budzsakiak vagy a Kubanyiak országaiban vannak, az Ottomán, a Tatár, a Cserkesszi országokban felbukkannak, rájuk lelnek, azokat kiváltási összeg nélkül [bez ceni] haza kell engedni. Azok a cári utazási engedéllyel [sz projezszi gramotami] rendelkező emberek, akik a Moszkóviai foglyok kiszabadításának ügyében odautaznak és az ottani országokat körülutazzák, majd hazautaznak, semmiképpen akadályozni őket nem szabad, vallásuk, az Isteni törvények betartása miatt gúnyolni, dühíteni, bosszantani őket nem szabad, mert az ilyenek büntetve lesznek. Végül azok a foglyok, akik Muzulmánok lettek, semmiképpen nem szabadulhatnak, bárhogy is kéredezkedjenek, senki meg ne sajnálja őket.

X. cikkely: A béke eredményeképpen fellendülnek a kereskedelmi ügyletek, az országoknak bőséget és termékenységet hoznak [plodonoszije i obilije rozsdajut]. Mégis nekünk, Cár Őfelsége rendkívüli és meghatalmazott követeknek erre nincs felhatalmazásunk. A kereskedelemre vonatkozó megállapodásokról, szerződésekről, kiváltságokról szóló tárgyalásokat az ünnepélyes aktusra érkező követre hagyjuk, amikor is Cár Őfelsége által ki-nevezett ünnepélyes követ jön a Fényes Portára a békeszerződés megerősítéséért, megszilárdításáért.

XI. cikkely: A két ország közötti béke vagy fegyverszünet idején a Krímiek és a Kozákok között is a béke vagy a fegyverszünet érvényes, ám ha valamilyen vita, veszekedés, bonyodalom támadna, akkor a határmenti kormányzók, kánok, pasák, szultánok csendesítsék le, amennyiben ez nem járna sikerrel, az Ottomán Birodalom lépéseket tesz, nehogy a határmenti konfliktusok fegyveres összeütközésekhez, háborúhoz vezessenek, mert a béke felett mindkét fél erősen őrködni fog.

XII. cikkely: A Moszkóviai zarándokoknak és az egyházi személyeknek joguk van szabadon felkeresni a Szent várost, Jeruzsálemet vagy más felkeresésre érdemes várost. Az ilyen céllal odaérkezőktől és ottjáróktól semmiféle adó, haradz vagy peskes nem szedhető, útengedélyért pénzt követelni tőlük nem szabad. Ezenkívül tilos, hogy az Ottomán Birodalomban élők a Moszkóviai és az Orosz egyházi személyeket gúnyolják, szidalmazzák, csúfolják, semmilyen bosszúságot ne okozzanak nekik.

XIII. cikkely: Adott ügyek megvalósításáért és azok előmozdításáért Cár Őfelsége rezidense a Fényes Portán fog élni [állandóan ott tartózkodni], ő és tolmácsai ugyanolyan szabadságokkal és kiváltságokkal rendelkezzenek, mint a Fényes Portával baráti viszonyban lévő országok rezidensei. A béke időszakában Cár Őfelsége emberei levelekkel és üzenetekkel szabadon közlekedhessenek, igaz támogatásban részesüljenek, segítséget kapjanak.

XIV. cikkely: És hogy ez a dokumentum érvényes legyen, hatályba lépjen, a békeszerződés cikkelyeit, az országok közötti egyetértést ki lehessen hirdetni, a régi jó szokásoknak megfelelően kell eljárni, s ez által válik igazán hasznosíthatóvá az országok közötti barátság és egyetértés, ez az igazi békeszerződés: először Cár Őfelsége megbízó levelekkel ellátott nagykövete fog a Fényes Portára érkezni, mégpedig a békeszerződést kidolgozó követek elutazásának napjától számított hat hónapon belül. Amikor a cári nagykövet a Muzulmán határra érkezik, illő fogadtatásban kell részesíteni, gazdagon illik megvendégelni és a határtól a Fényes Portára kell kísérni. Miután a Fényes Portán a cári követnek átadták az Ottománok által megerősített békeszerződést, becsületesen vissza kell őt bocsátani. Az Uralkodók okleveleiben [v gramotah], de minden más levélben is, a két ország becsületén csorbát nem ejtve, az uralkodói titulusok pontosan, hiánytalanul írandók.

Ez a 14 cikkelyből álló békeszerződés, a cikkelyekben lévő teljes részletezéssel, kitételekkel kerül elfogadásra, megőrzésre és betartásra. Először az Ottomán Porta Nagyvezíre az eredeti, török nyelven íródott és a latinra lefordított, azzal mindenben megegyező, aláírásával és pecsétjével megerősített, hitelesített és törvényesített okiratot a kezünkhöz adja: ugyanígy, a kölcsönösség jegyében, Cár Őfelsége rendkívüli és teljhatalommal felruházott követei a szláv nyelven íródott [szlavenszkim jazikom] és az azzal mindenben megegyező, latinra fordított okiratot aláírásaikkal megerősítik, pecsétekkel hitelesítik és mint érvényes és törvényes okiratot a Nagyvezír Őméltóságának átadják.”